

09. De spion van Schiebroek: P.C. Bakker (I Luft Ast Münster; Nest Bremen)

Piet Bakker, een kantoorbediende uit Schiebroek, seinde tegen betaling van 250 gulden per maand van midden november 1939 af dagelijks weerberichten naar Duitsland.¹ De zender in zijn woning werd de maand erop in beslag genomen.

Het is aardig deze gegevens te vergelijken met een verhaal dat in 1940 op papier werd gezet. Bij de vlucht van Nederlanders naar Engeland in de meidagen van 1940 was er weinig gelegenheid archieven mee te nemen, als ze al niet waren verbrand. In Londen waren in verband met de grote toestroom van Engelandvaarders gegevens over Duitsgezinde personen van groot belang voor de veiligheid van de geallieerden. De Britten ondervroegen deze reizigers dan ook uitgebreid. Door de Britten vertrouwde Nederlanders probeerden dergelijke gegevens op papier te zetten. Over Bakker werd in oktober 1940 het volgende genoteerd.² Te Overschie woonde in een kleine villa een gepensioneerd stuurman van de grote vaart, vermoedelijk 'De Boer' geheten. In 1914-1918 had hij voor Duitsland gewerkt, zodat het vermoeden bestond dat hij dat in 1939 weer zou doen. Rijksrechercheur F.C. Grondel stelde te zijnen huize een onderzoek in.³ Zeer toevallig lag er een seinsleutel op tafel. Grondel dreigde vervolgens het hele huis te laten afbreken indien hij niet de geheime zender te zien kreeg (die Grondel daar slechts vermoedde). 'De Boer' trapte erin en toonde een kleine ultrakortegolfzender die boven het plafond verborgen was. Hij gaf hiermee draadloos gegevens door over scheepsbewegingen vanuit Rotterdam naar de Noordzee, evenals weerberichten, waarvoor hij 250 gulden per maand ontving. Het was vrijwel zeker dat hij in contact stond met een verder onbekend gebleven Sturm.

Het is niet bekend wanneer de Abwehr zeker was van Bakkers arrestatie; de dienst kon dit door het uitblijven van zijn dagelijkse rapporten in ieder geval begin januari 1940 gaan vermoeden. Bakker werd op verzoek van Grondel op 21 december 1939 te Rotterdam ingesloten ter zake van Neutraliteitsbesluit dd 3 september 1939 en artikel 100 van het Wetboek van strafrecht.⁴ Vrijwel zeker ten overvloede rapporteerde Meldekopf Leer op 3 maart 1940 aan Ast Hamburg: 'Ostholländische Zeitung vom 2.3.: In Schierbrook verhaftet 1 Holländer P.B. und 1 Deutscher H.D. wegen Halten eines Kurzwellensenders, mit welchem Wettermeldungen für deutsche Flieger gesandt wurden. Der Deutsche H.D. stammt aus Essen vom Westdeutschen Pressedienst. - Sender war eingebaut in Hausmauer der Villa, wurde preisgegeben, als holländische Polizei mit Abbruch des Hauses drohte.'⁵

Dit verhaal illustreert eens te meer de bij het samenstellen van betrouwbare overzichten ondervonden moeilijkheden, toen en nu. Gelukkig wist journalist Loek Elfferich voor zijn boek *Rotterdam werd verraden* betrouwbare gegevens te bemachtigen; in het onderstaande worden die aangevuld met een door Grondel in 1945 opgestelde verklaring.⁶

In de winter van 1939/1940 kwam er bij de rijksrecherche een mededeling binnen dat er bij Bakker in Schiebroek een geheime zender aanwezig was. Vlak voor de jaarwisseling werd een onderzoek ingesteld in een herenhuis aan de Molensingel te Schiebroek.⁷ Het werd verricht door de rijksrechercheurs Grondel en Hersmis en een technisch ambtenaar van de PTT. Het enige dat werd gevonden was een seinsleutel. Grondel dreigde Bakker toen 'de gehele woning te zullen laten afbreken, tenzij hij vrijwillig de verborgen zender aanwees. Bakker bracht ons toen naar den zolder. Hij tilde daar eenige vloerplanken uit en toonde ons tusschen de binten de volledige zendinstallatie met een zig-zag over de binten tusschen vloer en plafond gespannen antenne. In een kast in een kamer daaronder, waren verborgen achter draaibare emaille handdoekhaken de contacten aangebracht, waarin het snoer van de morsesleutel kon worden gestoken [...] Bij Bakker werden gegevens gevonden, waaruit zijn contact met Duitschers bleek. Mijn onderzoek wees uit, dat dit waren Hans Dreves en eene May. Beiden waren journalist. [...] De arrestatie van Hans Dreves werd eenige dagen later door mij tot stand gebracht.' Heinrich May werd ook gearresteerd, maar moest bij gebrek aan bewijs worden vrijgelaten.

¹ De Jong, *Het Koninkrijk...* 2, p. 289. \ AMJ PolKab, P 138/49. Rapport dd 3-3-1947 van L.E. van Dijk, no 236/47. \ Spionagezaak voor de rechtbank, *De Standaard*, 5-3-1940. \ Bakker was vertegenwoordiger van de rijstgroothandel nv Howard & Co te Rotterdam. NA JUSLON, 14290. Cartotheekkaart P.C. Bakker.

² NA JL, ds 140, 306. Antwoord dd 8-10-1940 op schrijven dd 1-10-1940 van 33200, no M/12733. Het nummer 33200 lijkt te duiden op een voormalige agent of medewerker van het Passport Control Office te 's-Gravenhage.

³ Grondel werd op 16-5-1940 gearresteerd, volgens eigen zeggen naar aanleiding van de inbeslagname van Bakkers zender. Na zijn detentie was hij werkzaam bij de SD. AMJ CABR, F.C. Grondel. PV dd 8-6-1945, verhoor Grondel. \ Grondel werd op 13-12-1945 als inspecteur 1 van de Rijksrecherche oneervol ontslagen terzake van lidmaatschap NSB en Rechtsfront. Bij besluit van 25-9-1946 werd hij voorwaardelijk buiten vervolging gesteld en op vrije voeten gesteld. AMJ PolKab, P 764/47. Rapport dd 3-12-1947 van B.M. Lejewaan. Cammaert vermeldt Grondel als een medewerker van de Sipo. Cammaert, *Het verborgen front II*, p. 641.

⁴ ■ GAR Politiearchief, 3006. Algemeen rapport van 21-12-1939, no 355.

⁵ SMG Washington-documenten, 24.0615. Rapport dd 3-3-1940, no 1928/40/IM g. 3.3. 1300 Uhr.

⁶ Elfferich, *Rotterdam werd verraden*, p. 153. \ AMJ CABR, F.C. Grondel. Verklaring, ongedateerd, van Grondel.

⁷ Het is mogelijk dat in werkelijkheid sprake was van het adres Schiebroekscheweg 110 te Schiebroek. NA JUSLON, 14290. Cartotheekkaart P.C. Bakker.

Elfferich meldt het niet, maar het is gezien de dagelijkse uitzendingen op vaste tijdstippen waarschijnlijk dat Bakker werd uitgepeild.⁸ Twee keer per dag had hij vanaf midden november meteorologische gegevens verzonden in een code die was gebaseerd op het boek *Hinter Pflug und Schraubstock* en een kruiswoordraadsel. Bakker, voorheen marconist en pensionhouder, werd niet voor spionage veroordeeld, maar voor het in werking hebben van een clandestiene zender. De normale strafmaat voor een dergelijk vergrijp was op grond van speciale maatregelen in verband met oorlogsdreiging van een paar maanden verhoogd tot maximaal zes jaar gevangenisstraf. Hij werd midden maart 1940 tot die maximale straf veroordeeld.

Bakkers contact met de Abwehr dateerde al uit de zomer van 1939, toen hij militaire luchtvaartinstallaties in Frankrijk verkende. Zijn verbindingsman was de Duitse journalist Hanns Dreves (alias Victor Bonne); deze had geen vaste woonplaats, al stond op zijn visitekaartje het adres Huyssestee 68 te Essen in Duitsland vermeld.⁹ Hij had Bakker zenderonderdelen geleverd en hij verzorgde de betaling. Dreves wist overigens niet dat Bakker meteo-gegevens uitzond. Het is plausibel dat Bakker ook, indien daar haast bij was, door anderen vergaarde gegevens doorzond, mogelijk van Dreves zelf, van May, van ene Curtius en van een zekere Römer.

Bakker, de 'Spion van Schiebroek', ging tijdens de bezetting onder het alias Paul Brouck als seininstructeur bij Abwehr-Luft in Parijs werken.¹⁰ In opdracht van Willy Prager rekruteerde hij ook agenten voor spionage in Noord-Afrika.¹¹ Hij werd pas eind oktober 1945 te Parijs gearresteerd door de Franse veiligheidsdienst Direction de Surveillance du Territoire (DST), afdeling Lille. De DST had meteen na de bevrijding in 1944 Bakkers Ast geïnfiltrerd en was op die manier in staat op de hoogte te raken van de medewerkers en hun activiteiten. Het BNV had de Fransen op Bakkers aanwezigheid geattendeerd, maar de DST verzocht het Parijse BNV-bureau zich afzijdig te houden teneinde deze infiltratie ongestoord te laten verlopen. Later werden alle Abwehr-medewerkers gearresteerd.

Dreves werd evenals Bakker in maart 1940 veroordeeld en was in afwachting van zijn hoger beroep in 's-Gravenhage gedetineerd. In de meidagen van 1940 raakte hij daar gewond bij een Duits bombardement. Later kwam hij te werken onder Doktor Willi Janke die als hoofd van de Presseabteilung im Stabe des Reichskommissars aanwijzingen aan de Nederlandse pers gaf.¹² Nadat deze afdeling eind 1941 was opgenomen in de Hauptabteilung Volksaufklärung und Propaganda volgde Dreves zijn baas op.¹³ Later werd Dreves supervisor van het Algemeen Nederlands Persbureau in Amsterdam. Volgens Grondel was Dreves een astmalijder en verdween hij ziek naar Duitsland. Hoe het ook zij, begin 1945 duikt zijn naam weer in Nederlands verband op. FAK 213 (codenaam Einheit Gerlach), onder leiding van Hauptmann Richard Gerken, werd toen ingeschakeld bij een door Leitstelle II West aangevangen propagandataak.¹⁴ Met medewerking van Dreves, omschreven als een voormalig medewerker van de Afdeling Wehrmacht-propaganda van het Kriegsministerium in Berlijn, werden pamfletten vervaardigd en onder de geallieerde troepen verspreid; ook werd gebruik gemaakt van Radio Hilversum te Arnhem.¹⁵ In december 1944 was W.H.M. van den Hout bij FAK 213 komen werken die toen te Amersfoort was gevestigd.¹⁶ Het pand in kwestie, een voormalig Kinderheim van de NSV (Nationaal-Socialistische Volkswelzijn), was met trekmijsen beveiligd: zo geheim werd dit werk geacht. De activiteiten stonden bekend als 'Z-Arbeit' (van Zersetzung). Van den Hout was eerder betrokken geweest bij teksten voor radio-uitzendingen en hij had voor *De Gil* geschreven, een blaadje dat pretendeerde anti-Duits te zijn; een pseudoniem van hem was Willem W. Waterman.¹⁷ Gerken vertelde: 'Hun werkzaamheden [van Van den Hout en van ene Boreman] bestonden uit het opstellen van vlugschriften, waarvan door mij de richtlijnen werden aangegeven en welke vlugschriften overal in de door ons prijsgegeven stellingen en op de straten van de door ons verlaten steden en dorpen, bij de geallieerde opmars, werden achtergelaten, nadat deze vlugschriften in Berlijn waren goedgekeurd. [...] Deze pamfletten werden in Amersfoort met een

⁸ In een naoorlogse lezing over de Abwehr werd inderdaad gesproken over het uitpeilen van Bakker. Archief Aalders, L.1043. Concept-tekst lezing van Hoogendijk, november 1945, p. 11. \ Het is in principe ook mogelijk dat de mededeling afkomstig was van een kennis van Bakker. Bakker was homoseksueel en leefde met een jonge man samen; het is denkbaar dat een van Bakkers vroegere partners jaloers was geworden.

⁹ Het adres van Heinrich May. \ In een klapper voor het jaar 1938 is in verband met Dreves een aantekening 'Visum' te vinden. Kennelijk vroeg hij in dat jaar een visum aan. ■ GAR Politiearchief, 1434.

¹⁰ AMJ PolKab, P 138/49. Brief dd 18-2-1947 van T. Spijker aan Bureau Kabinet van Afd Politie, no 6234/231-47, met als bijlage Franse nota's, ongedateerd.

¹¹ Via Charles van Beest rekruteerde Bakker een zekere Amalou. Deze agent voerde drie verkenningen in Algerije en Tunesië uit.

¹² De Jong, *Het Koninkrijk...* 2, p. 267-270.

¹³ Bij deze afdeling waren ook eerder vermelde Ellingrath en Alfred baron van der Borch tot Verwolde werkzaam.

¹⁴ AMJ CABR, M.J.M. Gemmeke. Afschrift BNV-rapport dd 23-10-1946 inzake FAKs 213, 210 en 249.

¹⁵ Dreves en het FAK waren gevestigd in het pand Leusderweg 272 te Amersfoort. AMJ CABR, W.H.M. van den Hout. Verklaring dd 3-8-1945 van J.J. Visser.

¹⁶ AMJ CABR, W.H.M. van den Hout. PV dd 25-9-1946, verhoor Van den Hout.

¹⁷ Van den Hout werd uiteindelijk tot 5-5-1955 ontzet uit het recht in enige journalistieke of leidende niet-journalistieke functie in het perswezen werkzaam te zijn. Zie voor Van den Hout bijvoorbeeld: De Jong, *Het Koninkrijk...* 7 II, p. 1315; 10b I, p. 273, en Henk J. Meier, *De kruistocht van Willem W. Waterman*, *Ratio*, augustus 1965, p. 26-29.

handdrukmachine gedrukt in een woning aan de Leusderweg. Waterman en Boreman hadden daar geen volle dagtaak.¹⁸

J.M. van der Plas

Het lijkt erop dat we op de achtergrond van Bakkers activiteiten I Luft van Ast Münster kunnen ontwaren. Ook Bakkers meteo-activiteiten passen daarin, vooral als we bedenken dat Nest Keulen en Ast Münster prominent aanwezig waren bij de voorbereidende werkzaamheden ten behoeve van de Sondertrupps in 1939-1940. De binding met Münster wordt ondersteund door het volgende. In 1939 rekruteerde Dreves de toen in Gelsenkirchen wonende Nederlandse vertegenwoordiger J.M. van der Plas voor het vergaren van gegevens in België en Frankrijk.¹⁹ Dreves introduceerde hem bij Sonderführer Oswald Trees alias Holz uit Bielefeld, die hetzelfde werk als Van der Plas verrichtte; hun Dienststelle bevond zich in Keulen. Ast Münster had een Nebenstelle in Keulen. Trees wordt echter, net als 'Angestellte' Dreves²⁰, tot het personeel van Münster gerekend.²¹ Ook Heinrich May werd gezien als agent van Münster.²²

Van der Plas kwam door een toevalligheid in het aandachtsveld van de Belgische Veiligheid van de Staat terecht. In mei 1939 verscheen in de Brusselse krant *Le Soir* een advertentie, waarin om een barkeeper werd gevraagd.²³ De in die stad wonende Nederlandse radiotechnicus M.F.M.J. van Lynden tot Oldenaller reflecteerde en kreeg een maand later een reactie uit Rotterdam van ene Jan Gielen uit Essen die hem eind juni naar Amsterdam vroeg te komen. Daar ontmoette Van Lynden deze Gielen en twee andere personen die zich Van Gemmeren en Von Rausch noemden; de laatste zou de chef zijn.

Van Lynden kreeg een lijst met vragen over een Frans vliegveld en de antwoorden daarop moest hij naar ene Bettina List²⁴ te Mannheim sturen. Terug in Brussel nam Van Lynden contact op met het Centre de Liaison Français (CLF) in Lille, de plaatselijke vertegenwoordiging daar van de Franse inlichtingen- en veiligheidsdienst. Hij werd met het nummer W Li 323 – de W, double V, werd gebruikt voor het aanduiden van een dubbelagent en het nummer van agenten van het CLF werd doorgaans voorafgegaan door Li – te Lille ingeschreven; zijn zaak werd onder meer behandeld door ene Chabot.²⁵ Daarna ontmoette Van Lynden in Amsterdam ene Antoon die hem verzocht volgende berichten te versturen naar Helger Lorentzen (Holsbergsgade 6) te Kopenhagen in Denemarken. Brieven aan Van Lynden liet hij sturen naar een café in de Predikherenstraat te Brussel. De uitbaatster Desneux lichtte daar de Staatsveiligheid' over in. Op 13 februari werd in het café een voor Van Lynden bestemde brief afgeleverd. Desneux lichtte de Staatsveiligheid in en de 'postbode' werd gearresteerd. Het bleek te gaan om de Nederlander Bertus Vos die tijdens zijn verhoor de dag erop bekende voor Frankrijk bestemde brieven in oktober 1939 in Brussel te hebben gepost, en in januari 1940 in Luik. Vos, in 1929 wegens diefstal veroordeeld tot vier maanden gevangenisstraf, was omstreeks 1934 een jaar lid geweest van de NSB.²⁶ Op een gegeven moment had hij een baantje als informateur bij een Amsterdams informatiebureau kunnen vinden. Via een advertentie in de dagbladen, waarin informateurs werd gevraagd te reflecteren, kwam hij in de zomer van 1939 in contact met een goed Nederlands sprekende Duitser die zich Stüwe noemde. Vos werd aangenomen en zijn eerste opdracht was een onderzoek in te stellen naar iemand in Voorburg. Daarna had hij een advertentie in Brusselse kranten moeten plaatsen. Vos kon die niet lezen, omdat hij de Franse taal niet beheerste, maar hij wist zich nog wel te herinneren dat driemaal te hebben gedaan. Na de oorlog bekende hij eenmaal een brief van Stüwe, na een ontmoeting met hem in Düsseldorf, in België te hebben gepost. In 1940 had hij verklaard dit te hebben gedaan voor een Duitser die hij in juli 1939 in Amsterdam had leren kennen, ene Stüwe. Na de oorlog gaf Vos een licht afwijkende versie; zo dateerde hij zijn arrestatie op 23 februari.²⁷ Op die dag zou hij in opdracht van Stüwe in het Brusselse Hotel Metropole ene hem verder onbekende Van Lynden ontmoeten. 'Afgesproken was, dat ik opgebeld zou worden. Toen dit gebeurde werd ik door de Belgische Veiligheids-politie, gekleed in burger, gearresteerd, en gevangen gezet. Dit verwonderde mij zeer, daar ik er van overtuigd was, geen strafbare feiten te hebben gepleegd.'

Van Lynden, de 23ste gearresteerd, vertelde de Staatsveiligheid over zijn rol als dubbelagent en gaf meer bijzonderheden over de mensen met wie hij contact had. Zo zou Gielen in werkelijkheid Leutnant Von List heten en Van Gemme-

¹⁸ AMJ CABR, M.J.M. Gemmeke. PV dd 19-5-1947, verhoor Gerken.\ Boreman was een alias van J.A. Boogerman. Hij werd veroordeeld tot anderhalf jaar internering, maar behoeft die niet te ondergaan. AMJ CABR, J.A. Boogerman.

¹⁹ NA BNV, 2546. BNV-PV dd 2-4-1946, verhoor C. de Smidt.\ Vlaemynck, *Dossier Abbeville*, p. 275-287.\ NA JUSLON, 4337. Brief dd 24-11-1941 van Rabagliati aan Derksema; brief dd 29-11-1941 van CID aan Rabagliati.

²⁰ NA BNV, 2677. Rapport inzake verhoor Gerken dd 10-6-1947. Dreves werkte bij I.L.

²¹ SOMA AA 1312. PV van de Brigade Territoriale van de SCI; PV dd 24-8-1946, verklaring Rumpe.

²² SOMA AA 1499. Bulletin d'Information de la Sûreté de l'Etat dd 29-5-1940.

²³ SOMA AA 1423, 7/1/2011. CLF-bericht dd 6-6-1940, no 4391/R.

²⁴ Volgens Trees was Bettina List een alias van Frans Alander alias Edmond van Ast Stuttgart.

²⁵ De aanduiding 'Chabot' lijkt door meerdere Franse case officers te zijn gebruikt.

²⁶ NA CABR, 23647. PV dd 6-1-1948, verhoor L.P. Vos; verklaring verbalisant.

²⁷ NA CABR, 23647. PV dd 6-1-1948, verhoor L.P. Vos.

ren Leutnant Baerwald of Barwald. Volgens het CLF waren zowel Stuwe, Van Gemmeren en Leutnant Baerwald of Barwald aliassen van Trees.²⁸ Von Rausch zou in Nederland de chef van de Duitse inlichtingendienst zijn. Hij had ook contact gehad met G. Born, iemand die onder *Vooroorlogse spionage in en vanuit Nederland II* al werd genoemd als een medewerker van Ast Stuttgart. Het is echter goed mogelijk dat Borns postadres, een postbus te Venlo, ook door andere Abwehrstellen werd gebruikt. Op een door de Nederlandse politie verstrekte foto van Heinrich May herkende Van Lynden Antoon uit Amsterdam; er bestond kennelijk een uitwisseling van gegevens over Duitse spionage tussen de Nederlandse politie of Rijksrecherche en België, want May was kort daarvoor aangehouden in het kader van P.C. Bakkers arrestatie in Schiebroek. Op 3 maart 1940 kon dankzij de caféuitbaatster Desneux iemand worden gevolgd, want er was in het café naar Van Lynden geïnformeerd waarbij de naam Bettina viel, een codenaam om iemand van de Duitse dienst aan te duiden. Er werd geconstateerd dat deze man, in gezelschap van twee anderen, onder de naam Anderson bij de balie van Hotel Central informeerde naar ene Bell. Daarna keerde hij met een van zijn twee metgezellen terug naar Cosmopolite, het hotel waar hij verbleef, en ging daar dineren. Ze werden de 4^e maart²⁹ aangehouden en het bleek te gaan om Oswald Trees en Van der Plas.³⁰ Even later kon ook Robert Bell alias Perry worden aangehouden.

Officieel woonde Van der Plas in Gelsenkirchen, maar tijdens zijn reizen gebruikte hij het adres van zijn broer Hendrik in IJmuiden als uitvalsbasis; dat adres gebruikte hij op zijn broers naam ook als adres voor brieven uit het buitenland.³¹ Hendrik verklaarde na de oorlog: ‘Op Vrijdag 1 Maart 1940, ik herinner mij dat nog zeer goed, werd er eens opgebeld door een zekeren heer Holz uit Brussel. Mijn broer was niet thuis en toen ik hem dit mededeelde zei hij mij dat hij de volgende dag tussen 12 en 2 nog eens zou bellen. Bij zijn thuiskomst deelde ik dit mijn broer mede. Hij antwoordde mij toen dat hij Zaterdag met de trein van half twaalf naar Brussel vertrok en dat ik dit den heer Holz, als hij belde maar mede moest deelen. Ik ben om 5 uur in Brussel en spreek hem dan daar wel. Opvallend was het echter dat hij ons, wat hij anders nooit deed, nog eens extra de hand drukte.’ De reden voor Van der Plas’ arrestatie was valse naamdracht.³² Van der Plas’ echtgenote Connie werd door Keulen op de hoogte gesteld en toen ze in mei 1940 naar eigen zeggen met geld van de Dienststelle voor de Belgische advocaat van haar man in Rotterdam aankwam, werd ze daar gearresteerd.

Van der Plas had op 4 oktober 1939 bij de Velsler politie aangifte gedaan van het verlies van zijn paspoort en dat van zijn vrouw.³³ Hij kreeg een vervangend paspoort, maar de politie had het idee dat dit geen zuivere koffie was; men had geruchten vernomen over Van der Plas en spionage. Toen de Gerechtelijke politie bij het Parket te Brussel bij schrijven van 16 maart bij de Velsler politie informeerde naar Van der Plas, werd dan ook besloten de grensautoriteiten te verzoeken kennis te geven van Connies aankomst in Nederland; zij was in Gelsenkirchen blijven wonen. De echtelijke band was kennelijk niet al te hecht, want ze liet zich regelmatig per auto naar Nederland rijden door een vriend met wie ze een innige verhouding had. Op 1 mei was ze niet door haar vriend naar Nederland gereden, want die dag kwam ze per trein in Oldenzaal aan. Toen ze in Rotterdam uit de trein stapte, werd ze aangehouden. Wat de politie niet wist en hooguit kon vermoeden, was dat ze bij de grensovergang Wyler bekend stond als V-vrouw.³⁴ In een bericht van de Grenzpolizei-posten Wyler werd gemeld: ‘Sie steht im Dienste der Ast. [sic] Köln.’³⁵ Naast het aangetroffen geld werd ook haar paspoort gevonden, dat haar man als vermist had opgegeven. Ze verklaarde het later in haar reistas te hebben teruggevonden, zomaar.

Trees werd, net als Van Lynden tot Oldenaller, op 12 mei naar de gevangenis van Brugge overgebracht; Van der Plas de dag erop.³⁶ De laatste werd op 20 mei 1940 als een der 21 geïnterneerden te Abbeville door Franse militairen doodgeschoten.³⁷ Inzake Trees kan nog het volgende worden gemeld. Hij vertelde in november 1939 officieel als rekruteur te zijn toegevoegd aan de Duitse inlichtingendienst te Düsseldorf, een Nebenstelle van Ast Münster, onder leiding van ene Major Gabel. Hij schakelde Vos als koerier in en rekruteerde Van der Plas als agent. Hij was ten tijde van zijn arrestatie bezig om Bell te rekruteren. Volgens de Staatsveiligheid was Trees op 1 maart onder het mom van Duits politiek vluchteling naar België geëmigreerd.³⁸ Wegens zijn activiteiten zou hij naar Duitsland worden uitgeleid, maar de oorlogsdagen verhinderden dat. Hij kwam met Van der Plas en Schneeweiss terecht in het konvooi van Abbeville. Schneeweiss komt nog ter sprake onder *Gruppe III, linecrossers en het R-Netz* ‘Boegheim’.

²⁸ SOMA AA 1423, 7/1/2011. CLF-bericht dd 6-6-1940, no 4391/R.

²⁹ NA BNV, 3494. Brief dd 23-2-1946 van Vuylsteke (Veiligheid van de Staat) aan BNV Brussel.

³⁰ Trees’ andere metgezel is mogelijk de Nederlander Wilhelm de Graaf geweest (1-10-1913 Rotterdam).

³¹ NA BNV, 3494. Voorlopig BNV-rapport inzake C. de Smidt dd 26-2-1946. \ Een (verder onbekend) adres van Van der Plas te Bentveld bij Haarlem werd later gevonden (door MI5?) tussen de bezittingen van iemand die ervan werd verdacht een Duits agent te zijn.

³² NA BNV, 3494. Afschrift PV dd 5-5-1940 inzake C. de Smidt.

³³ NA BNV, 3494. Afschrift PV dd 5-5-1940 inzake C. de Smidt.

³⁴ Particulier archief Van Roon. Lijst V-Leute dd 28-2-2940.

³⁵ NA BNV, 3494. Bericht dd 3-3-1940 van Grenzpolizei-posten Wyler.

³⁶ NA BNV, 3494. Brief dd 23-2-1946 van Vuylsteke aan BNV Brussel.

³⁷ De voor de executie verantwoordelijke lt René Caron en sgt Emile Mollet werden daarvoor op 7-4-1942 door de Duitsers terechtgesteld.

³⁸ SOMA AA 1499. Bulletin de la Sûreté de l’Etat dd 29-5-1940.

Vos was via Abbeville in Caen terecht gekomen en daar in de gevangenis gezet.³⁹ Samen met Trees die daar ook was beland werd hij op 27 juni bevrijd en beiden reisden toen per auto naar Duitsland. Vos vermeldde Schneeweiss niet als passagier, maar het lijkt redelijk te veronderstellen dat ook hij deel heeft uitgemaakt van het reisgezelschap. Trees verzorgde daarna papieren en een reisbiljet voor Amsterdam. Vos kreeg ook een voorschot op een schadeloosstelling voor zijn ontberingen in België en Frankrijk; uiteindelijk zou hij in totaal 3.000 RM ontvangen. Naar eigen zeggen werd hij op aandrang van Trees opnieuw lid van de NSB, omdat hij dan eerder een baantje zou kunnen krijgen. In februari 1942 trok hij naar Parijs, waar ene Overheim van Ast Parijs werk voor hem probeerde te vinden. Omdat Vos geen Frans sprak, werd hij uiteindelijk in de zomer van 1942 onder het mom van Sozial-Beauftragte op het eiland Guernsey geplaatst. Hij moest er onder het alias Heinrich Mann uitkijken naar personen die geschikt en genegen waren om als Abwehr-agent te gaan opereren. Volgens hem heeft hij niemand gevonden. Toch duurde het tot de zomer van 1943 voordat hij weer naar Nederland vertrok; in die tijd had hij tussen de 5.000 en 6.000 francs verdiend: omgerekend kwam dat neer op ongeveer 225 gulden per maand. Daarnaast leverde zwarte handel in onder andere goud en sieraden hem nog een aardige bijverdienste op. In Nederland ging hij nog enkele maanden als wachtsman bij Werkspoor werken. In mei 1948 werd hij wegens zijn NSB-lidmaatschap, zijn bereidheid om aspirant-agenten te zoeken en wegens zijn werkzaamheden als wachtsman tot twee jaar internering veroordeeld; die uitspraak werd in juli vernietigd, waarna hem in oktober van dat jaar twee en een half jaar werd opgelegd.⁴⁰ Uiteindelijk maakte dat niet uit, want op 13 januari 1949 besloot de Minister van Justitie hem de maand erop in vrijheid te stellen.

Een subagent van Van der Plas – de visverkoper Piet van der Sluijs die enkele jaren in Parijs had gewerkt – vertelde na de oorlog dat Connie van der Plas-de Smidt hem na de arrestatie van haar man had opgezocht en toen vertelde de werkzaamheden te willen voortzetten.⁴¹ Hij ging akkoord, ze kreeg alvast zo'n drie à vierhonderd gulden, maar ze nam geen contact meer met hem op. Later las hij over haar arrestatie. In 1941 zocht ze hem op en vertelde dat hun wederzijdse kennis Dreves voor Passierscheine kon zorgen. Van der Sluijs ging die gebruiken voor reizen naar Frankrijk in het kader van zijn activiteiten als inkoper voor de Duitsers. In Parijs ontmoette hij Trees toen nog meerdere malen, die één keer gekleed was geweest in het uniform van een luitenant; dan dronken ze een glaasje. Tijdens de oorlog ging Van der Sluijs de illegaliteit materieel en financieel steunen.⁴² Op 7 mei 1948 werd besloten hem voorwaardelijk buiten vervolging te stellen.

Bakkers arrestatie in december 1939 had geen gevolgen voor de vergaring en verzending van meteo-gegevens in Rotterdam. Op 14 december 1939 werd telefonisch vanuit Rotterdam via een 'Antenne'⁴³ aan Nest Bremen een eerste meteo-rapport doorgegeven; twee weken later gebeurde dat vrijwel dagelijks.⁴⁴ De 'Antenne' was hoogstwaarschijnlijk Wilhelm Henning, een spoorwegconducteur uit het Duitse Weener die in november 1938 als U 2417 voor Nest Bremen was gaan werken.⁴⁵ Mogelijkerwijs reisde hij dagelijks met de trein naar Nederland, vanwaar hij dan telefonisch de berichten kon opvragen. Af en toe werd de bron van de meteo-berichten vermeld; dat was dan Wilhelm Fischer met nummer S 2121. Kennelijk moest Fischer regelmatig in Vlissingen zijn; zijn rapport had dan betrekking op de weersomstandigheden in die stad. Speculerend kan worden bedacht dat zijn meteorologische meetinstrumenten zich aan boord van een schip bevonden; voor een bezoek aan een andere stad is het onhandig al die instrumenten mee te slepen. Het laatste meteo-rapport uit Rotterdam dateerde van 5 mei 1940.

Het leek erop dat hij de enige Nest Bremen-agent was, omdat in een Abwehr-rapport werd vermeld dat in een bepaalde week geen meteo-rapporten konden worden verwacht; Fischer was toen op bezoek in Bremen.⁴⁶ Toch was er nog een andere Nest Bremen-agent, A 2016 oftewel A.M. Siemens, die meteo-rapporten verzond: zie hiervoor verderop onder *De Schut-groep*.

(toevoeging EV):

In het Bundesarchiv Militärarchiv in Freiburg-im-Breisgau bevindt zich een zeer uitgebreide collectie van berichten die door agenten naar Ast Hamburg of Nest Bremen werden gezonden en waarvan een deel pas na Frans Kluiters'

³⁹ NA CABR, 23647. PV dd 6-1-1948, verhoor L.P. Vos.

⁴⁰ NA CABR, 23647. Uitspraak dd 10-5-1948; weigering van De Hooge Autoriteit dd 1-7-1948; uitspraak dd 25-10-1948.

⁴¹ NA BNV, 3285. BNV-onderzoekingsrapport inzake P.J. van der Sluijs dd 4-4-1946. Van der Sluijs was eind 1939 via ene Jan Vos, een werknemer van de firma Agat te Parijs, in contact gekomen met Van der Plas; deze had hem vervolgens in een café bij de grens in de buurt van Nijmegen voorgesteld aan Trees. Volgens Van der Sluijs was ook ene P. de Graaf subagent van Van der Plas geweest; hij werkte bij de Meelcentrale te 's-Gravenhage en kwam om tijdens het bombardement begin maart 1945 op het Bezuidenhout.

⁴² NA CABR, 109614-15188. PV dd 1-10-1945, verhoor C.J. Verhoef.

⁴³ Met ingang van 5-3-1940 werd de aanduiding 'Antenne' veranderd in 'Wotan'.

⁴⁴ SMG Washington-documenten, 24.0147-. Rapport dd 14-12-1939, no 2109/39/I Luft geh., ev.

⁴⁵ SOMA AA 1312. Fiche W. Henning.

⁴⁶ SMG Washington-documenten, 25.0288. Rapport (datum onleesbaar), no 865/40/I Ma 20.00 Uhr.

overlijden in mijn bezit is gekomen.⁴⁷ Dat biedt de mogelijkheid de activiteit van Bakker en Abas in een wat ruimere context te plaatsen. Het blijkt dat Nest Bremen en Ast Hamburg vooral geïnteresseerd waren in meteoberichten met betrekking tot België en vooral Groot-Brittannië en Nederland. Voor zover uit de bewaarde documenten kan afgeleid worden waren de meeste agenten die in Nederland opereerden toch overwegend Duitsers. Dat was bijvoorbeeld het geval voor Otto Rimkus, secretaris van de Deutsche Schule in Rotterdam, die optrad als 'brievenbus' (U-Stelle). Eveneens uit Rotterdam werkte U 2413 (ene Gerlach, niet nader geïdentificeerd) die over acht 'Hintermänner' (informanten) beschikte. Slechts in enkele gevallen werden de berichten draadloos doorgeseind; meestal werden ze telefonisch of ook wel via een U-Stelle doorgegeven (bijvoorbeeld de 'Antenne' van Henning en de Duitse grenspost in Bentheim). Naast meteoberichten gaat het ook om gegevens verkregen uit ondervraging van scheepsbemanningen, de zogeheten Schiffsbefragungsdienst. In dit kader functioneerden Andreas Siemens en de scheepsagent A.A. Borst in Rotterdam. Siemens (A 2016), Leutnant der Reserve ausser Dienst, was vertegenwoordiger van het bedrijf Vogemann. Tussen september 1939 en 22 april 1940 stuurde hij een groot aantal berichten naar Duitsland, meestal per brief via Bentheim, soms ook telefonisch. Een bijzondere agent was de koopman Friedrich Kaulen uit Mönchen-Gladbach (R 2220). Formeel kwam hij in dienst van Nest Bremen in juli 1938 maar in werkelijkheid werkte hij reeds langer voor deze Nest. Tussen 1937 en 1939 werkte hij in Groot-Brittannië. Na september werd hij als radio-operateur geplaatst op het schip de 'Theseus' dat zich bij Noorwegen buiten de territoriale wateren ophield. Vanuit het schip werden tussen 12 december 1939 en 23 april 1940 zevenenveertig meteoberichten naar Bremen gezonden. Deze berichten waren gewichtige informatie bij de Duitse inval in Noorwegen. Kaulen bediende het seintoestel tot januari 1940; vervolgens werd er geseind door de kapitein van het schip, Dampferkapitän DK 2894. Tot mei 1940 seinde Kaulen meteoberichten vanuit Nederland. Hij beschikte daar over twee 'U-Leute' onder wie de reeds genoemde Rimkus.

⁴⁷ BA-MA, RW 49/523-536.

33200, 1
A 2016, 5
Alander, 3
Amalou, 2
Anderson, 4
Antoon, 3, 4
Ast Stuttgart, 3, 4
Baerwald, 3
Bakker, 1, 2
Barwald, 3
Beest, 2
Bell, 4
Bettina, 4
Boer, 1
Bonne, 2
Boogerman, 2
Borch tot Verwolde, 2
Boreman, 2
Bom, 4
Brouck, 2
Caron, 4
Centre de Liaison Français, 3
Chabot, 3
CLF, 3
Curtius, 2
Desneux, 3
Dreves, 1, 2, 3, 5
Edmond, 3
Elfferich, 1
Ellingrath, 2
FAK 213, 2
firma Aget, 5
Fischer, 5
Gabel, 4
Gemmeren, 3
Gerken, 2
Gielen, 3
Graaf, 5
Grondel, 1, 2
Henning, 5
Hersmis, 1
Holz, 3
Hout, 2
Janke, 2
List, 3
Lorentzen, 3
Lynden, 3
Lynden tot Oldenaller, 3
Mann, 5
May, 1, 2, 3, 4
Mollet, 4
Nest Bremen, 5
Overheim, 5
Perry, 4
Plas, 3, 4
Prager, 2
Rausch, 3
Römer, 2
S 2121, 5
Schneeweiss, 4
Siemens, 5
Sluijs, 5
Smidt, 3
Staatsveiligheid, 3
Sturm, 1
Stuwe, 3
Stüwe, 3
Trees, 3, 4, 5
U 2417, 5
Veiligheid van de Staat, 3
Vos, 3, 4, 5
W Li 323, 3
Waterman, 2
Wotan, 5

